

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по направление 2.1. Филология, научна специалност „Общо и сравнително езиковедие“ (етнолингвистика) за нуждите на Секция за етнолингвистика към Института за български език „Професор Любомир Андрейчин“ при БАН съгласно обявата в ДВ брой 101 от 20.12.2016 г., с. 57, с кандидат Мария Кирилова Китанова, доктор, доцент в Секция за етнолингвистика към Института за български език „Професор Любомир Андрейчин“ при БАН.

Рецензент Анатоли Василев Анчев, д.ф.н., професор в Секция „Антропология на словесните традиции“ на Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН.

Мария Китанова е единствен кандидат в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по направление 2.1. Филология, научна специалност „Общо и сравнително езиковедие“ (етнолингвистика) за нуждите на Секция за етнолингвистика към Института за български език „Професор Любомир Андрейчин“ при БАН, съгласно обявата в ДВ брой 101 от 20.12.2016 г., с. 57.

Познавам Мария Китанова добре още от 1973 г., понеже сме състуденти от една група. Още тогава тя впечатляваше преподавателите и състудентите си със своите знания и ерудиция и с потенциала си за бъдещ научен работник.

Тя притежава образователната и научната степен „кандидат на филологическите науки“ („доктор“) от 1982 г. Работи в Института за български език от 1982 г., първоначално в Секцията за диалектология и лингвистична география, а от 1996 в Секция за етнолингвистика и ономастика, която в момента се нарича Секция за етнолингвистика. Изминала е целия път от проучвател до доцент. Хабилитира се през 1997 г. Ръководител е на Секцията за етнолингвистика почти 15 години.

Кандидатката представя общо 103 публикации, от които 4 самостоятелни монографии, участие в 1 колективна, 3 речника в съавторство, 1 Атлас в съавторство, 12 студии, 66 статии, от които 2 в съавторство.

За конкурса са представени 3 самостоятелни монографии, участие в 1 колективна монография, участие в 3 речника и 1 Атлас, а също и 11 студии и около 60 статии.

Кандидатката е участвала в 43 научни конференции, от които 26 международни (в Русия, Полша, Словакия, Румъния), 9 конференции с международно участие и 8 национални.

Държа да отбележа, че с тази своя продукция тя напълно покрива изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника на Института за български език.

Като дългогодишен ръководител на Секцията за етнолингвистика Мария Китанова е ръководила 9 научни проекта, от които 6 финансирани по ЕБР, един от Комисията по

етнолингвистика към Международния комитет на славистите (МКС), 2 финансирани от БАН и е участвала в 6 колективни проекта. Тези 9 проекта представят основната част от работа на Секцията за етнолингвистика. Може да се каже, че развитието на Секцията за етнолингвистика и самото направление етнолингвистика в Института за български език до голяма степен се дължи на нея, на уменията ѝ да създава колективи и да ръководи тяхната работа до успешен край. В момента тази секция е единствен център за системни и разнообразни етнолингвистични проучвания.

Научната, научно-приложната и педагогическата дейност на М. Китанова е свързана с диалектологията, стилистиката, етнолингвистиката и лингвокултурологията. Била е асистент по диалектология в СУ „Св. Климент Охридски“, лектор по български език и култура в Московския държавен университет и гост-професор в Държавната академия за славянски култури в Москва.

Кандидатката е член на редакционната колегия на Известията на Института за български език, член е на редакционните съвети на списание „Научный диалог“ и на годишника „Славянский мир в третьем тысячелетии“, член е на етнолингвистичната комисия към МКС, член е на МКС, председател на Българския национален комитет на славистите.

В рецензията ми се иска да обърна внимание както на научната ѝ продукция, така и на организационния ѝ и педагогически опит.

М. Китанова започва своята работа като диалектолог, а от 1996 г. се занимава с етнолингвистика и лингвокултурология. Този преход е напълно логичен, защото познаването на диалектите е абсолютно необходимо за успешните изследвания по етнолингвистика.

Китанова е работила с двама успешно защитили докторанти, със студенти-стажанти и с дипломанти, което вече означава **създаване на школа**.

Основен труд, представен за конкурса е монографията „Род, семья и дом в болгарской культуре и языке“, издаден в престижното издателство, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015, Saarbrücken на руски език. **Той има и по-кратък електронен вариант на български език, наречен „Свой за чуждите и чужд за своите“**, издаден в ЕИ Liternet, Варна. **„Род, семья и дом...“ не повтаря, а доразвива електронното издание.**

Интересното в тези работи е, че роднинската терминология се разглежда на фона на семантичната опозиция свой – чужд. Нещо, което на пръв поглед изглежда странно тъй като сме свикнали да мислим, когато говорим за родство, че обикновено става въпрос за своите. Ето защо заглавието „Свой за чуждите и чужд за своите“ на електронната книга е подбрано находчиво. В двете книги това противопоставяне е разгледано в рамките на семантичното поле род, в което влизат понятия, ключови за българската култура и определящи родното пространство на всеки индивид – *произход, родители, родство*,

роднина, родина. Чрез семантичен, когнитивен и етнолингвистичен анализ се представя строгата йерархия на българската родствена система. Ясно е доказано, че концептът свой е тъждествен на концепта род, а репрезентиращите го концептоними се реализират и функционират като основни ключови лексеми на опозицията роден – нероден / свой – чужд. В текста е обяснено как се променят гледните точки и става възможно да се превърнеш в „чужд за своите“ и „свой за чуждите“. Този преход авторката разкрива чрез т. нар. културни кодове, които по същество са метафори: соматичен, вегетативен и зооморфен. Анализираните названия за псевдородство също са много интересни. Неслучайно е отделена глава, посветена на „чуждите деца“ в българската култура и език. Особеностите на традиционното българско семейство са представени чрез паремии, които в единия случай са анализирани чрез семантичен анализ, а в другия – чрез когнитивен. Много интересна е главата за дома, в която се използва също специфичен модел за когнитивен анализ, художествени и публицистични текстове. Анализът в нея е потвърден чрез анкети. Използвани са и статистически методи за тяхната обработка и основните аспекти на концепта ДОМ са представени графично. Семантичният анализ е прецизен и исторически насочен. **Смятам, че тази работа напълно отговаря на критериите за професорски хабилитационен труд.**

В монографията „Род, семья и дом в българской культуре и языке“ окривам следните теоретични приноси:

- Материалът е изключително разнообразен – диалекти, книжовен език, художествени и публицистични текстове.
- За първи път се разглежда роднинска терминология от гледна точка на семантичната опозиция „свой – чужд“.
- В нея са определени точните граници на роднинските термини без те да се смесват със сватбените персонажи и някои предсватбени термини.
- Семантичният анализ има историческа гледна точка.
- Въведени са нови когнитивни методи на изследване.

Монографията „**Етнолингвистични етюди**“, Велико Търново, Издателство „Знак94“, 2010, 135 с. ISBN 954-8305-09-9.

Авторката сама обяснява, че в тази книга са включени работи, писани между 2005 г. и 2010 г. Те разкриват търсенията ѝ в областта на етнолингвистичната лексикография, лингвокултурологията, когнитивната семантика, реконструкцията на фрагменти от българската традиционна култура – семейна обредност и народен календар. Обединени са в няколко рубрики: „Отсам и отвъд“, „Магическата сила на думите“, „Хората около нас“.

В рубриката „Магическата сила на думите“ **приносното е, че народната етимология е разгледана във функционален аспект.** Въз основа на много богат материал са представени двете основни функции на народната етимология, отразени в

народния календар на българите: генериращата и мотивиращата. Приведени са редица примери за т. нар. етимологична магия, която допуска различни етимологични тълкувания, които са свързани с локалното значение на думите. Като фолклорист, аз веднага направих връзката между разсъжденията на М. Китанова, от една страна, и тези на основоположника на българската следосвобожденска хуманитаристика проф. Иван Д. Шишманов в отпечатаната през далечната 1893 г. негова студия „Принос към българската народна етимология“, където той пише, че най-малко внимание е обръщано досега на „свръзката“, която съществува между народната етимология и митологията и фолклора въобще, на ролята, която играят творческите народни етимологии в образуването на митовите, поверията, легендите, преданията, обредите и обичаите (Шишманов, Ив. Принос към българската народна етимология. – В: Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 9. София, 1893, 443-646) и стигнах до извода, че Мария Китанова е достоен продължител на неговото дело.

Всички разработки в „Етнолингвистични етюди“ стъпват на богат емпиричен материал и на съвременни когнитивни и лингвокултурологични теории, които Китанова преосмисля и творчески прилага в изследванията си за българската езикова картина на света.

Студията „Отсам и отвъд“, тази за семейството и родствената терминология, разкрива трайните интереси на авторката към определена тематика. В частта за семейството паремииите са анализирани с когнитивен метод. **Въведени са термини като паремнологична картина на света, паремнологичен когнитивен модел, когнитивен праг на прототипичната значимост** и др. Направена е количествена характеристика на пословиците, за да се изведат основните когнитивни теми.

Мария Китанова има **важен принос и към етнолингвистичната лексикография**, при която културният модел е насочен към митологичното обяснение на света. Съавтор е във важни речникови трудове, отразяващи народната духовна култура. Автор е на „Пролетен цикъл“ и „Летен цикъл“ от *Тематичен речник на термините на народния календар*, 150 с., 2008, на образния цикъл „Погребение“ в речника *Човешкият живот – раждане, сватба, погребение. Тематичен речник на българската семейна обредност*, 2012, 166 с., на частта за дома в български език (237-261) в *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów, Tom 1*, DOM, (pod redakcją Jerzego Bartmińskiego), Lublin, 2015 г.

Кандидатката има **принос и в диалектологията:**

- Съавтор е в т. I на БДА (обобщаващ том) – Фонетика, като е автор на шест карти и коментарите към тях (карти № 17, 82, 83, 96, 110, 111).

- Понеже и аз съм един от авторите в сборника „Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване“. (С., 2002, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“), мога да кажа, че студията й „Говори“ в този сборник, написана на базата на лично събран диалектен материал от преселници, е много високо оценена от колегията.

- Нейните статии, в които се разглеждат различни явления на говорите в Одринско, са многократно цитирани.

В статиите и студиите М. Китанова разглежда теоретични въпроси на концептологията, бинарните противопоставяния, аксиологията и менталността в народната култура на българите. Една част от тях са издадени в Русия, Полша и Словакия.

Голям интерес за мен представят студиите: *Семья и ее ценности в болгарских пословицах и поговорках*. – В: Славянский мир в третьем тысячелетии (Славянские народы – векторы взаимодействия в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе), Москва, 2010, 432-454; *Концепт „семья“ в болгарских пословицах*. – В: Славянские языки: единицы, категории, ценностные константы, Волгоград, Изд. Волгоградского государственного университета, 2010, 266-289; *Семантическая оппозиция „свой - чужой“ в болгарской терминологии родства*. – В: Славянский мир в третьем тысячелетии, Москва, 2013, 432-454; *Дети с особым статусом в болгарской традиционной семье: анализ номинаций в свете оппозиции „свой - чужой“*. – Научный диалог, № 9 (45), 2015, 31-54; „*Лошото време*“ в българския народен календар – ел. сп. Дзѐло, № 5, 2015 г. 40 с., а също и статиите: *От названията за домашни духове до роднинските термини*. – В: Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. Л. Крумова-Цветкова, София, 2012, Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, 379-384; *Народният календар на българите и магическата сила на думите*. – В: Сборник в чест на 70 год. на проф. В. Вѐтов, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, 2012, Университетско издателство, 243-258; *Един стар български обред и магическата сила на думите*. – *Poznańskie studia Slavisticzne*, Poznań, 2012, Adam Mickiewicz University Presspp, 84-96; *Телесният код в българската роднинска терминология*. – Български език, № 2, 2012, 17-25; *Фитоморфният и зооморфният код в българской терминологии родства и семантическая оппозиция „свой – чужой“*. – Балканско езикознание, № 1, 2013, 9-21 и др.

Накрая искам да кажа следното:

Трудовете на Мария Китанова са оригинални авторски разработки. Стъпили са върху значителен емпиричен материал и имат интердисциплинен характер. Авторката използва модерна методология, осмислена творчески.

Областта, в която работи, е свързана с българското културно наследство и българската културна идентичност, със запазване на ценностите на българския народ, с българската традиционна култура като система.

Мисля, че кандидатурата на М. Китанова е безспорна. Нейната дейност е свързана както с организацията на колективни проекти с научно-приложен характер, така и със създаване на самостоятелни теоретични разработки. В колективните проекти е не само ръководител, но участник и редактор. Всички те са издадени, което също е в голяма

степен нейна заслуга. **Китанова има принос за контактите на Секцията с руските, полските и словашките слависти.** Признание за това е медалът „Кирил и Методий“ от Славянския фонд на Русия. Кандидатката участва в редколегиите на Известията на ИБЕ, руското списание „Научный диалог“ и годишникът „Славянский мир в третьем тысячелетии“.

Не без значение е и нейният **преподавателски опит.** Водила е упражнения по българска диалектология в СУ „Св. Климент Охридски“, била е лектор в Московския държавен университет, където е водила теоретични курсове и гост-преподавател в Държавната академия за славянски култури. Подготвила е двама успешно защитили докторанти, и е водила стаж на 30 студенти. Участвала е и в Семинара по български език за чужденци. Имам лични впечатления от дисертационния труд на нейната докторантка Калина Мичева-Пейчева „Семантичните опозиции в българския език и техните културни конотации (чист – нечист)“, който е на много високо научно ниво, и като член на научното жури дадох висока оценка за него, а когато дисертацията беше издадена, написах рецензия за книгата в сп. Българска етнология.

С участието си в множество международни конференции М. Китанова, популяризира дейността на Института за български език. **Благодарение преди всичко на нейната дейност Секцията за етнолингвистика е позната в славистичния свят.**

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

След всичко казано дотук убедено заявявам, че научната продукция, както и преподавателският опит на Мария Китанова напълно покриват изискванията на ЗРАСРБ и препоръчвам тя да заеме академичната длъжност „професор“.

30.03.2017 г.

Подпис:..........

Проф. д.ф.н. Анатоли Анчев,

ИЕФЕМ - БАН